

2. Легенька М., Левченко К. Терміновий заборонний та обмежувальний приписи як спеціальні форми реагування на випадки домашнього насильства: міжнародний досвід і національна практика. *Право і безпека*. 2018. № 4 (71). С. 60-64.
3. Лящук О. Обмежувальний припис у цивільному процесі: практичний аспект. *Правове регулювання прав людини у сфері приватного права: матеріали круглого столу (м. Острог, 18 травня 2023 р.)*. 2023. С. 80-82.
4. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо видачі обмежувального припису / Упоряд: правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду, суддя КЦС ВС Д.Д. Луспенник. Київ, 2021. 35 с.
5. Пономарьова Т. Обмежувальні заходи та обмежувальні приписи у системі спеціальних заходів індивідуально-профілактичного запобігання домашньому насильству. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. Випуск/Issue 4 (8). С. 63-71.
6. Постанова Верховного Суду від 13 липня 2020 року у справі № 753/10840/19 (провадження № 61-22727св19). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/90385050>.
7. Постанова Верховного Суду від 14 січня 2019 року у справі № 539/132/18 (касаційне провадження № 22098св18). URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_14_01_2019_roku_u_spravi_539_132_18/.
8. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 35.
9. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

*Корж Юлія Олександрівна, здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології НАВС
Науковий керівник: Резнік Ю.С., старша викладачка кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидатка юридичних наук*

ДОМАШНЄ ТА ГЕНДЕРНЕ НАСИЛЬСТВО: ЗАРУБІЖНІ МОДЕЛІ ЗАПОБІГАННЯ І ЇХ АДАПТАЦІЯ В УКРАЇНІ

Домашнє та гендерне насильство є досить актуальною темою як в Україні, так і у всьому світі. Кожного дня ця тема звучить з вуст науковців, політиків, послів і звичайних громадян, кожного дня жертви цих насильств звертаються до правоохоронних органів з проханнями захистити їх. Зокрема, за словами заступника Голови Національної поліції України Олександра Фацевича, на листопад 2024 року поліцейські підрозділи склали понад 130 тисяч адміністративних протоколів за статтею 173-2 – вчинення домашнього насильства.

З початку року слідчі підрозділи розпочали 3177 кримінальних проваджень за фактами вчинення домашнього насильства, а до суду направлено 2365 обвинувальних актів [1, с. 1].

Гендерне насильство немає остаточного розв'язку в жодній країні світу.

Миронюк Т. В. зазначає, що найпоширенішими видами гендерного насильства є зґвалтування, проституція, сексуальна торгівля, сексуальні домагання та домашнє насильство [2, с. 122]. З цього приводу ми можемо зробити висновок, що гендерне і домашнє насильство – це тісно пов'язані між собою поняття. Як правило, жертвами домашнього та гендерного насильства є жінки, хоча, в деяких випадках і чоловіки можуть бути жертвами таких видів насильств, проте найчастіше саме жінки є більш вразливою верствою, які в більшості випадків потерпають від агресії з боку чоловіків та суспільства.

В Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), яка була ратифікована Верховною Радою України в 2022 році, зазначено, що дана Конвенція застосовується до всіх форм насильства стосовно жінок, у тому числі домашнього насильства, яке зачіпає жінок непропорційно [3, с. 2]. Хоч до цієї Конвенції доєдналися держави-члени Ради Європи, проте домашнє насильство залишається актуальною проблемою в кожній країні, зокрема і в Україні.

В Україні є кілька нормативно-правових актів, які регулюють питання домашнього насильства та насильства за ознаками статі, зокрема це Кримінальний кодекс України, Закони України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [4, с. 10]. В Кримінальному кодексі України та Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» зазначені обмежувальні заходи щодо осіб, які вчинили домашнє насильство. Зокрема, це заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; направлення для проходження програми для кривдників [4, с. 12].

Проте, якщо ми зазначаємо, що домашнє насильство є актуальною темою впродовж багатьох років, і санкції, які зазначені в цих нормативно-правових актах не забезпечують те, щоб особи, які вчиняють домашнє насильство, перестали це робити, а навпаки, з кожним роком кількість домашніх насильств збільшується і є ситуації, що внаслідок цього жертви позбавляються життя. Для того, щоб запобігти поширенню домашнього насильства, варто зауважити на практику зарубіжних країн щодо запобігання домашньому насильству.

Зокрема, проаналізувавши Кримінальний кодекс Республіки Польща, Яценко А.М. зазначає, що у контексті обмежувальних заходів кримінально-правового характеру щодо осіб, винних у вчиненні домашнього насильства

застосовуються такі обмежувальні заходи, як: «2а) заборона здійснення діяльності, пов'язаної з вихованням, лікуванням, освітою малолітніх або з опікою над ними; 2b) обов'язок утримуватися від перебування у визначених середовищах або місцях, заборона мати контакт з визначеними особами, заборона наближатися до визначених осіб або заборона залишати місце проживання без згоди суду; ... 2е) наказ залишити місце, що займає разом з потерпілим; ... 5) обов'язок виправити або компенсувати завдану шкоду; 6) примусова виплата, 7) грошова допомога» (ст. 39 КК Республіки Польща) [5, с. 15].

Відповідно до ст. 41а Кримінального кодексу Республіки Польща, суд має право застосувати щодо особи певну кількість обмежувальних заходів, зокрема: заборонити перебування у визначених колах чи місцях, встановити заборону на контакти або наближення до певних осіб, обмежити можливість залишати місце проживання без дозволу суду, а також зобов'язати кривдника тимчасово покинути житло, яке він спільно займає з потерпілим [5, с. 16].

Такі заходи можуть бути призначені у разі засудження за злочини проти статевої свободи чи моральності щодо неповнолітнього, за інший злочин проти свободи особи, а також за умисне насильницьке кримінальне правопорушення, у тому числі вчинене щодо члена сім'ї або близького родича.

Для Франції проблема домашнього насильства залишається також актуальною. Зокрема, головними чинниками, які сприяють домашньому насильству, є патріархальні стереотипи домінування чоловіка у сім'ї [7, с. 3]. У зв'язку з цим Президентом Франції у 2013 році було видано указ, яким створено Міжвідомчу комісію щодо захисту жінок від насильства і боротьби з торгівлею людьми. Основними завданнями комісії у цьому напрямі є: накопичення та вивчення інформації, що стосується випадків насильства щодо жінок; моніторинг і аналіз ефективності заходів, спрямованих на протидію насильству щодо жінок, які впроваджуються на загальнодержавному та місцевому рівнях підрозділами, що опікуються питаннями прав жінок і забезпеченням гендерної рівності; оцінювання діяльності державних і приватних інституцій, залучених до боротьби з цим явищем; розроблення у взаємодії з відповідними міністерствами програм підвищення професійної компетентності фахівців, що працюють у сфері запобігання домашньому насильству [8, с. 5].

Проаналізувавши кримінальне законодавство Королівства Іспанії, можемо стверджувати, що у законодавстві цієї держави також містяться обмежувальні заходи щодо осіб, які вчинили домашнє насильство. Зокрема, дослідивши Кримінальний кодекс Королівства Іспанія, вони іменуються обмежувальними заходами не пов'язаними з позбавленням волі. Згідно зі статтями 95–96 та 101–105 Кримінального кодексу, у випадках застосування до особи запобіжних заходів, що передбачають медичне лікування або проходження спеціальної освіти у закладі, відповідному її психічним відхиленням, суд або трибунал можуть ухвалити обґрунтоване рішення про призначення одного або кількох запобіжних заходів, які не передбачають позбавлення волі. Поряд із запобіжними заходами Кримінальний кодекс передбачає окремі покарання, що входять до категорії позбавлення певних прав: спеціальне позбавлення права займати державні посади або здійснювати державну діяльність, займати певну професію, ремесло, промислову чи комерційну

діяльність або інші види діяльності, позбавлення батьківських прав, права проживати або відвідувати визначені місця; заборона наближатися до потерпілого, членів його сім'ї або інших осіб, визначених судом чи трибуналом; заборона контактувати з потерпілим, членами його сім'ї або іншими особами, визначеними судом чи трибуналом [5, с. 20].

Згідно з ч. 2 ст. 173 КК Королівства Іспанія, особа, яка вчиняє насильство фізичного або психічного характеру стосовно члена подружжя, колишнього партнера, близьких родичів, усиновлених осіб, неповнолітніх або недієздатних осіб, що перебувають під її опікою, карається позбавленням волі на строк від 6 місяців до 3 років із додатковим позбавленням права володіти та носити зброю на 2–5 років. За рішенням суду винний може також бути позбавлений батьківських прав та прав на опіку або піклування на 1–5 років [5, с. 21].

У Великій Британії актуальною є практика перевіряти своїх майбутніх або теперішніх партнерів на «насильницьке минуле». Поліція відповідно до так званого британського закону «Клер» зобов'язана провести перевірку за даним запитом та надати відповідь заявнику [9, с. 4].

Закон Греції «Про боротьбу з домашнім насильством» має на меті передусім захист основних прав жінок і дітей, протидію фізичному та сексуальному насильству, а також надання підтримки та допомоги жертвам домашнього насильства. Заподіяння шкоди здоров'ю членів сім'ї (тілесні ушкодження, побої тощо) вважається обтяжуючою обставиною, так само як і посягання на вагітну жінку. Закон також криміналізує сексуальне насильство щодо подружжя та інтимного партнера, тілесні покарання дітей, передбачає заходи захисту жертв (юридичні та фізичні), заборонні приписи та програми психологічної корекції для кривдників [9, с. 5].

У Сполучених Штатах Америки функціонують притулки для жінок, які зазнали домашнього насильства. В Україні також існують такі жіночі кризові центри, до яких жінка може звернутися і перебувати там певний термін, під час якого їй буде надана психологічна, соціальна та юридична підтримка. Але про функціонування цих центрів знає обмежене коло осіб, адже про них не говорять на загал. Саме через це деякі жертви домашнього насильства просто не знають про їх існування. Необхідно більше інформувати суспільство про існування та функціонал таких центрів, щоб у кризових ситуаціях жінки з маленькими дітьми не боялися змінювати своє життя та залишати кривдників і йти до світлого майбутнього для себе та своїх дітей [9, с. 5]. Також позитивний досвід запобігання насильству щодо дітей спостерігається й у деяких країнах Азії. Зокрема, у Непалі реалізується проєкт Child Friendly Spaces (англ. – «дружні до дітей простори»), який ініційовано та успішно впроваджується організацією Aawaaj, що керує центрами прийому дітей у окремих регіонах країни. Ці центри надають підтримку дітям із соціально незахищених верств у психологічному, фізичному та емоційному розвитку. Child Friendly Spaces — це безпечні простори, призначені для допомоги дітям, які опинилися в надзвичайних ситуаціях, зокрема й жертвам домашнього насильства [9, с. 6].

У підсумках своєї роботи Ященко А.М. зазначає, що, по-перше, аналіз кримінального законодавства європейських країн свідчить, що воно передбачає

низку обмежувальних заходів кримінально-правового характеру. Ці заходи або застосовуються у випадках, прямо визначених кримінальним кодексом, або можуть застосовуватися до осіб, які вчинили злочини, пов'язані не лише з домашнім насильством [5, с. 25].

По-друге, обмежувальні заходи, передбачені кримінальним законодавством або залишені на суддівському розсуді, як правило, встановлюються на певний строк. Водночас у КК Республіки Польща у разі повторного засудження особи до позбавлення волі без умовного звільнення за такі злочини суд може застосувати заходи щодо винної особи довічно [5, с. 26]. Згідно зі ст. 91-1 КК України, обмежувальні заходи щодо осіб, які вчинили домашнє насильство, можуть тривати від одного до трьох місяців і, за потреби, продовжуватися на визначений судом строк, але не більше 12 місяців [4, с. 15].

По-третє, за Кримінальний кодекс Королівства Іспанія, Кримінальний кодекс Французької Республіки та Кримінальний кодекс Республіки Польща обмежувальні заходи, як правило, можуть застосовуватися одночасно з призначенням покарання або замість його відбування чи звільнення від відповідальності. У КК Республіки Польща такі заходи обов'язково застосовуються судом у разі засудження особи до позбавлення волі без умовного звільнення за злочин проти статевої свободи або моральності щодо малолітнього. У КК Королівства Іспанія їх застосування можливе навіть при звільненні від кримінальної відповідальності. В Україні обмежувальні заходи можуть застосовуватися до особи, винної у домашньому насильстві, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або зі звільненням від відповідальності чи покарання за передбаченими КК підставами [9, с. 7].

Отже, підбиваючи підсумок, можна зазначити, що питання обмежувальних заходів щодо осіб, які вчинили домашнє та гендерне насильство, вивчалися не одним вченим. З вищенаведеного можемо дійти до висновку, що обмежувальні заходи щодо кримінальних правопорушників, які вчиняють злочини в цій сфері, в більшості країн однакові. Проте є досвід, який Україні можна позичити та ввести у своє кримінальне законодавство. Наприклад, це може бути досвід Великої Британії, згідно з яким особи можуть звернутися до правоохоронних органів для того, щоб перевірити своїх партнерів на насильницьке минуле. Це б допомогло жінкам убезпечити себе від зв'язку з особами, які схильні до вчинення насильства, та зберегти своє здоров'я та життя.

Також доцільніше було б більше наголошувати на тому, що в Україні діють кризові центри для жінок, які потерпають від насильства. Говорячи про них більше, ми зможемо добитися того, щоб жінки могли наважитися на важливий, але такий важкий крок – піти від чоловіка, який здійснює щодо неї фізичне, сексуальне, емоційне насильство, та забезпечити собі та своїм дітям світле майбутнє, у якому вони будуть рости, не будучи свідком, як страждають їхні матері. Говорячи та забезпечуючи належні санкції за домашнє насильство, ми можемо добитися безпечного суспільства, в якому жінки не боятимуться жити [9, с. 8].

Список використаних джерел

1. Сайт Національної поліції України. Фацевич О. «Взяли участь у конференції «Правосуддя, орієнтоване на постраждалих від гендерно зумовленого насильства»». URL: <https://npu.gov.ua/news/oleksandr-fatsevych-vziav-uchast-u-konferentsii-pravosuddia-orientovane-na-postrazhdalikh-vid-genderno-zumovlenoho-nasylstva> [Дата звернення: 20.11.2024]
2. Миронюк Т.В. «Правове регулювання запобігання гендерному насильству». URL: <https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/document-121-132.pdf> [с. 121–132]
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text [с. 1–12]
4. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3411> [ст. 91-1]
5. Яценко А.М. «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство: порівняльний аналіз кримінального законодавства України й окремих європейських країн». URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/42283b0b-1c28-434a-848d-fea2b5d1910e/content> [с. 3–26]
6. Kodeks karny Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> [ст. 39, 41a]
7. Тичина Д.М. «Європейська практика запобігання домашньому насильству». URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/2/27.pdf> [с. 3–5]
8. L'attribution interministérielle de protection des femmes contre les violences et de lutte contre la traite des êtres humains. URL: <http://stop-violences-femmes.gouv.fr/-L'attribution-interministerielle-de,91-.html> [с. 1–6]
9. Дмитрашук О.С. «Зарубіжний досвід запобігання домашньому насильству». URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/36/34> [с. 4–8]

*Кузьменко Ірина Дмитрівна, здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології НАВС
Науковий керівник: Резнік Ю.С., старша викладачка кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидатка юридичних наук*

ВІДМІННІСТЬ МІЖ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ, ГЕНДЕРНИМ НАСИЛЬСТВОМ І ЗВИЧАЙНИМИ ЗЛОЧИНАМИ ПРОТИ ОСОБИ

Сьогодні однією із актуальних питань, що потребують вдосконалення на державному рівні, як в Україні, так і в інших країнах світу, є домашнє насильство. Це серйозна соціальна проблема, яка не лише порушує основоположні права